

KESİN'E "ACABA" SORUSUNU SORDURMAK: NEDİR – NASIL OLABİLİR?

Burak Mil

Adnan Menderes Üniversitesi

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu - Kuşadası

Doç. Dr. Atila Yüksel

Adnan Menderes Üniversitesi

Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu - Kuşadası

Giriş

Değişik platformlarda yeterince bilimsel yüksek kalitede çalışmaların sayısının artmamasından şikayet edilmekte, ilgili literatüre yapılan özgün katkının istenen düzeyde olmadığı vurgulanmaktadır. Tespit yerinde olmakla birlikte, etki yaratacak meslektaşlarımız için bu etkiyi yaratacak ortamın eksikliklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca, farklı nedenlerle alınan ders ve/veya idari yükler, alışkanlıklar, teşviksizlik, atalet vb. birçok neden yukarıda söz edilen özgün katkı eksikliğinin hazırlayıcıları arasındadır. İhtiyaca ve yeteneğe göre gelişim için adayları araştırmacılığa ve/veya ders anlatmaya yönelik teşvik terazisinde denge ikincisinin lehinde bozulmuş görünmektedir. Arzu edilen dengeyi tekrar kurarken "Araştırmacı kimdir?" sorusu zihinleri meşgul ETMELİDİR. Önemliliğine yönelik fikir birliği olduğu kadar tartışmalı bir tanıma/uygulamaya sahip bu soruda "bir şekli tarif edercesine" ahkam kesmek doğru olmayacaktır. Ancak, sorunun doyurucu bir yanıtı sahip olmaması, geleceğin şekillenmesine etki edecek araştırmacıların, belki de "yanlış gelenekten" hareketle yetiştirilmesine, hatta verimsizleştirilmesine neden olabilecektir.^[1] İnsanlar ancak gördüğünü uygulama eğilimli olabilir.

Bu sorunun yanıtı "araştırmacı kim değildir?" sorusunda mı yatmaktadır? "Araştırma niçin yapılır" sorusunun yanıtı mı araştırmacıyı anlatmaktadır? İyi bir araştırmacının özelliklerinden hareketle mi araştırmacının kim olduğunu tanımlamak gerekir? Araştırmacıya "yenilikçi/gelenekçi, iyi/kötü, dogmatik/pragmatik, uluslararası/ulusal" vb. sıfatların konulması doğru mudur? Araştırma ve araştırmacı ayrılmaz bir bütün olmakla birlikte, doğal olanı "araştırmaların" araştırmacıyı etkilemesi midir? Araştırmanın türü, kapsamı, derinliği, sıklığı araştırmacı olgunlaşmasında etkili olabilmekte, fark ise değer yaratmaktadır.^[2]

Saplantılı bir şekilde yeni bir şeyler bulmaya çalışmak, ilk olma uğruna var olana farklı bir bakış açısından bakmamak, anlaşılmaz cümlelerin arkasında fikirsiz olarak kendisini ulaşılmaz kılmak, gerçekten kopmak ve nevrotik olmak, bilgide/paylaşımında tekeli olmak, tarzsız/tepkinsiz olmak, alternatiflere katlanmamak, ithal ettiğinden daha fazla bilgi/ilgi ihraç edememek, tümsekleşmek/çukurlaşmak ve haz yaratmamak mıdır "araştırmacı"? Başkalarının, nasıl geliştirildiği

konusundaki maharetli methiyelere dayanarak çabucak kabul edilen ölçeklerin gölgesinde, belki de bulunmayan ama yaratılan bilgiye sığınan mıdır "araştırmacı"? Ortalamaların uçlardaki derinliği yok etmesinin farkına varmak mıdır "araştırmacı"? Gerçek peşinde koşan mı, gerçeği yaratan mıdır araştırmacı? Sona inanan mı, sonda bir başlangıç yaratan mıdır araştırmacı? Eğiten mi yoksa besleyen midir araştırmacı? Etkileşimde olduğu adayları, araştırma/geliştirme odaklı iş alanlarında devam eden midir araştırmacı? Betimleyen mi, tahlil eden midir araştırmacı? Ölçek geliştiren midir araştırmacı? Bir kavramı, olguyu ölçeklerken, ölçekte kullanılanların belki de araştırılan kişilerin duygularını asla yansıtmadığının farkına varmak mıdır araştırmacı? Kavram ve uygulama tuzaklarının nedeni midir araştırmacı? İddiacı olmak mıdır araştırmacı? Eleştir(E)meyen midir araştırmacı? Atıf almak mıdır araştırmacı? Kalıcılıkta mı, geçicilikte midir araştırmacı? Özgünleşmede mi, özenilmede midir araştırmacı? Meslek midir, yaşam tarzı/felsefesi midir araştırmacı? Görmek mi, bakmak mıdır araştırmacı? Gördüğüne inanan mı, inandığını gören midir araştırmacı? Sayının çokluk gücünün arkasına sığınmak mı, yoksa sayıların niteliğinin farkına varmak mıdır araştırmacı? Tarayan mı, değerlendiren midir araştırmacı? Puan alan mı, puan aldırın mıdır araştırmacı? "Düşünüyorum, öyleyse varım", yoksa "tartış(tır)ıyorum, öyleyse varım" da mıdır araştırmacı? Serüven mi, sığınak mıdır araştırmacı? İz bırakmak mı, iz sürmek midir araştırmacı? Saltanat mı, kolaylaştırıcılık mıdır araştırmacı?

Araştırmacının kim olduğu (veya kim olması gerektiği) hakkındaki mülahazalar öncelikle akademik tartışmaların konusu olmalıdır. Günlük gazetelerin köşe yazarlarından en seçkin akademik dergilerde yayınlanan bilimsel makalelere kadar sayıların belirleyiciliği altında olduğumuzun bilincinde olarak, kesin görüneni sorgulamak idealiyle yazılan bu çalışmanın amacı "KESİN"e "ACABA" sorusunu sordurmaktır.

Pozitivizm Nedir?

Pozitivizm, deneysel analizler yoluyla olguların ve insan davranışının doğası hakkında genellemeler yapmak ve kurallara oturtmak amacıyla, nicel verileri kullanan ve tündengelimci bir yaklaşımdır. Bir başka deyişle, deneyci bilgi görüşüne dayanan (Günay, 2004), bilim ve bilimsel yöntemin bilgiye ulaşmak için tek geçerli yol olduğunu savunan ve dünya doğasını genel anlamda sistematik bir düşünce yoluyla açıklamaya çalışan (Neyhouse, 2002) felsefi bir akımdır. Pozitivizmi birçok bilim adamı ve düşünür farklı şekillerde açıklamaya çalışmıştır ancak, pozitivizm terimi, ilk olarak Auguste Comte tarafından kullanılmıştır (Sunata, 2005).

Böyle bir bilgi temeliyle şekillenen ve gelişen pozitivizm olgusu zamanla her türevin kaynağından ayrılması sonucu form değiştirmek zorunda kaldığı gibi metafizik spekülasyonu yok saymış ve görüneni gerçek olarak kabul etmiştir (Marshall, 1999). Pozitivizm dış dünya hakkında açıklayıcı ve geleceğe ilişkin tahmin yapıcı bilgi edinmeyi amaçlayan epistemolojik bir yaklaşımdır. Gözlem ve deney yoluyla edinilen bilgi, olaylar ve olgular arası ilişkilerin anlaşılmasını sağlar (Keat ve Urry, 1994). Pozitivizm, antik çağlardan beri süregelen –alışılabilen- bir akımdır.

Bilimsel bilgi üretmenin en popüler yolu olan pozitivist metodolojinin araştırmalarda uygulanışı pozitivizmin kendi kurallarından bile ileriye gitmiş durumdadır. Özellikle araştırmaların açıklanmasında her kavramın sayısal olarak açıklanmasının gerekliliğine olan inanç, araştırmalarda

yöntem ve bulgudan çok sayısal analize ve bu sayısal analizin yorumlanmasında yine nicel yorumlamalara gitmekten ileriye yol alamamaktadır. Sayıların günümüz dünyasında her alanda belirleyiciliği vardır. Gelirin miktarı, gidilen yolun mesafe olarak ifadesi ve yaşanan yılların, okunan kitapların sayısı gibi sanki en kritik ölçü olarak karşımıza çıkmaktadır. Peki, gerçekten öyle midir? Sayıların kendisi içinde sayısal özellikleri dışında mahiyetlerinden söz etmek çok mu yanıltıcı olur?

Pozitivizmde bilimin mantığı tektir. Bilimde kullanılan açıklama ve doğrulamanın mantığı ve yöntemi birdir, tektir (unification of science). Fen Bilimlerinde ve Sosyal Bilimlerde kullanılan yöntemler ve bu bilimlere bakış açısı aynıdır. Sosyal Bilimler için ayrı bir yöntem söz konusu değildir. Pozitivizmde bir ifade sadece doğrulanabiliyor ve yanlışlanabiliyor ise o ifade anlamlıdır. Üçüncü seçenek yoktur. Buna doğrulanabilirlik prensibi (verifiability) denir. Yani insan bir ifadenin doğru veya yanlış olduğu durumlar altında o ifadenin anlamını bilebilir. Bu doğrulanabilirlik prensibi altında bir sorunun cevabı "evet" veya "hayır" olduğu şartlarda tam olarak tanımlanabilir. Bu şekilde soru bağımsız hale getirilir, şartlar sorunun bağımsız hale getirilmesiyle tanımlanır ve buna özerkleştirilme (specification) prensibi denir (www.akademikkariyer.net, 05.10.2006).

Pozitivizmde, üçüncü bir ihtimalin olmadığından söz edilir. Bir soruya verilecek yanıt ya evettir ya da hayır. Ancak, araştırma yöntemlerinde, yapılan bir araştırmanın içinde araştırmacının rolü yadsınamaz. Gözlemciyi hesaba katmadan araştırma sonuçlarının yorumlanması aldatıcı olur. Çünkü, gözlem yapmanın gözlenenini değiştirebileceği olgusu günlük yaşamdan örneklerle açıkça görülebilmektedir. Bir örnekte, çağdaş yaşamdan yalıtılmış küçük bir yerli kasabasında araştırma yapan antropoloğun sadece orada bulunmasıyla kasabanın yaşamını değiştirdiğinden söz eder. Almak istediği bilginin amacı olan şey, onun incelemesinin bir sonucu olarak değişmiştir.

Doğrulanabilirlik prensibi, pozitivist metodoloji içinde "gerçekliği" en çok sorgulanan ilkelerin başında gelmektedir. Kuantum mekaniğinin dalga teorisini geliştiren ünlü fizikçi Erwin Schrödinger gerçeklik olgusuyla ilgili özel bir bağlantıya dikkat çekmektedir. Düşünsel bir deney hazırlayan fizikçi, kutuda bir kedi olduğunu ve kedinin yanında beta bozunması yapan radyoaktif bir maddenin yapacağı ışınımaya bağlı olarak bir mekanizma hayal etmektedir. Bu mekanizmada yayılan beta parçacığı detektöre çarparsa, yayılacak olan zehirli gaz kediyi öldürecek, yayılmazsa kedi canlı kalacaktır. Kutuya bakıldığında kediyi canlı olarak görme ihtimalinin yarı yarıya olacağı kesin "gerçeklik" olarak görünmektedir. Ancak, kutuyu açmadan kedinin durumunu anlamak imkansızdır. Kutu açıldığında kedinin canlı veya ölü olduğu görülecektir. Fakat, bu aşamada ilginç bir durum söz konusudur. Deneyi yapan (araştırmacı) son adımı yani kutuyu açma girişimini istediği kadar erteleyebilir. Burada kedinin durumu net olarak bilinemediğinden askıya alınmış bir canlılık-ölülük durumu ortaya çıkar ki, bu araştırma için arada kalan ihtimali ifade eder. Yani, araştırma sonucunun üçüncü bir ara ihtimali de vardır. Kutunun açılmasıyla kedinin canlı olduğunun görüldüğünü varsayılırsa, bu evrede diğer bütün ana ve ara ihtimaller güçlü ve desteklenebilir olan ihtimale doğru çöker. Bu düşünsel deneyden anlam kazandığı veçhile her araştırmada bilinenden en az bir ihtimal fazlası söz konusu olabilir. En azından araştırmacı bunu aklının bir köşesinde tutmalıdır.

Pozitivist Araştırma

Bilimsel araştırma belirli bir sisteme sahip, tutarlı, birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan süreçler bütünüdür. Pozitivist metodolojiyle yapılan araştırmalar hipotetik ve dedüktif bir yapıda olurlar. Araştırmacı, teoriden çıkardığı hipotezleri sınar. Bu hipotezler, oluşumunda etkili olan unsurların arasında nedensel bağlar kurularak oluşturulur (Kuş, 2003). Bir başka deyişle, araştırma sorusu veya hipotez biçimlendirilir. Bu soruya veya hipoteze güvenilir ve geçerli cevabı sağlayacak tasarım yapılır ve uygulanır. Araştırma sonuçları, önceki bilgilerle ilişkileri ortaya konarak değerlendirilir (Erdoğan, 2003).

Felsefe, gerçeğin yüceltilerek hayali anlamına gelen mitolojiye karşı olarak varlık hakkında akılcı bir açıklama getirmek amacıyla varlığın doğası ve bilinebilirliği ile ilgilenmiştir. Zamanla artan bilimsel bilgi kendi alt dallarını oluşturmuştur (matematik, tıp gibi). Bunun etkisiyle ortaya felsefi akımlar ve ekoller çıkmıştır. Bilgi üretimi modern öncesi dönemde başlamış olmasına rağmen, "disiplin olarak bilim" modern dönemde kurulmuştur. Önceleri bilimin temeli olarak görülen felsefenin iki ana dalı şeklinde ortaya konan doğal bilimler ve sosyal bilimler, modern bilimin iki ayrı "disiplinler toplama" haline gelmiştir. 17. ve 18. yüzyılların başlarında "bilim" terimi, sadece temel bilimler diye de anılan doğal bilimler ve onların teknolojik uygulamaları olarak kullanılmaktaydı. Doğal bilimler, madde ile ilgili temel kanunların sistematik bilgilerinin tümünü içermektedir (Sunata, 2005). Felsefenin ana çıkış noktası, bilme ile varlığın ve ruhla maddenin ilişkisidir. Bu soruya verilen cevaplar aslında kampları meydana getirmektedir. Zira, çıkış noktası olarak ruhu ve özneli temel alanlar idealist kampa, doğayı ve nesneli temel alanlar ise materyalist kampa oluşturmaktadır.

Bilim insanları çoğu kez yaptıkları gözlemlerle bu ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışırlar. "Olgular" olarak hayatımıza giren bu ilişkiler bütünü fiziksel gerçeklik olarak algılanabildikleri ölçüde var olmaktadır. Bilimsel açıklamaların esas amacının "gerçek" olguların gözlemlerine dayanması gerektiğinden hareketle algılama ve yanılma arasındaki nazik ilişki su yüzüne çıkar. Her sıradan insan gibi bilim insanları da çoğunlukla algılarıyla ve gerekçeleriyle desteklenen fikirleri ve olguları gerçek olarak varsayar. Birçok şey bu "gerçeklik" kurgusu üzerine inşa edilmektedir. Oysa, bazen algılar insanı yanıltabilir. Bir süre direkt olarak ışığa bakan bir kişi gözlerini kapatsa bile ışığın hayali hala karşısında olmaya devam eder. Retina ışığa maruz kalmasa bile beynimiz retinadan aldığı uyarılar ile ışık oyunu oynamayı devam ettirir. Bu açıklamalardan hareketle rahatlıkla gerçek gibi görünen olayların ve olguların gerçek olmaları gerekmediği sonucuna varabiliriz.

Bütün bu anlatılanlara ek olarak, gerçeğin algılanmasında inançların ve beklentilerin anahtar rol oynadığı, onlar tarafından etkilendiği göz ardı edilmemelidir. Algılama, duyularımızın neyi bulduğunu bilme, zihnimizin yaptığı ise bu duyumsamaların yorumlanması veya anlamlandırılmasıdır. Charles Wynn ve Arthur Wiggins'in "Yanlış yönde kuantum sıçramalar" adlı kitaplarında söyledikleri gibi "görmeseydim inanmazdım" deyişi yerine "inanmasaydım görmezdim" deyişi daha anlamlı hale gelmektedir. Pozitivist yaklaşım, veri kaynağını doğal bilginin aktarım teli ve nötr kabul eder. İnsanın ismi yoktur, niceliği vardır. Peki araştırmadan bağımsız araştırmacı olur mu? Araştırmayı şekillendiren ve ondan aldığı enerjiyle ve yönle araştırmaya devam eden insan değil midir araştırmacı? Bu yaklaşımdaki fasit dairenin mutlaka eleştirilmesi gerekir. Araştırmacı

araştırmanın, araştırma da araştırmacının parçasıdır. Nedeni, sonucu veya bahanesi değil.

Eleştirel Yaklaşım^[iii]

Frankfurt felsefecileri, pozitivist felsefelerde ahlaki akla zorla benimsetilmeye çalışılan sınırları eleştirmekle ilgilenmişlerdir. Pozitivizmin bu anlamdaki eleştirisi, sonradan eleştirel kuram olarak adlandırılacak olan düşüncenin en merkezi ilgilerinden biri olmuştur. Eleştirel kuram içinde en önemli olan öge, bilgiyle insanın bütünleşmesini ve özgürlüğü ilerletecek bir biçimde dünyanın dönüştürülmesiyle birleştiren bir eleştirel yetenek olarak kavranan "akıl"ın savunulmasıdır (www.felsefe.gen.tr, 05.10.2006).

Pozitivizm esasta, ön yargılı varsayımlara dayanan yaklaşımlardan uzak durarak, sosyal olgular ve bunları tanımlayan dil ve sözcükler arasındaki ilişkileri özellikle dilin yarattığı sınırlamalar ve filtrelemeler çerçevesinde ortaya koymaya çalışmaktadır (www.merih.net, 01.10.2006). Algılama varsayımına dayandığı için bilginin dış dünya kaynaklı olduğunu veya dış dünyayı olduğu gibi temsil ettiğini öne sürmektedir (Günay, 2004). Hem yorumlara açık olmaması hem de dış dünya çerçevesinde konuları ele alması pozitivist yaklaşımın, eleştirel yönünün olmadığı anlamını taşıyabilmektedir (Günay, 2004). Ancak Lundberg'e (1939) göre, çok detaylı araştırmalardan elde edilen sonuçlar her zaman başarılı olmayabilir ve pozitivist sosyal düşünceler bazen mantıksız sonuçlar doğurabilir. Bu durum hem deneysel hem de metodolojik sorunlardan kaynaklanıyor da olabilir. Bu durumda pozitivist yaklaşımların eksikleri ancak diğer yöntemlerle giderilebilecektir (Clark, Riley, Wilkie ve Wood, 1998). Bununla birlikte pozitivism daha öncede ifade edildiği gibi insan davranışları ve tutumları gibi konularda yetersiz kalabilmektedir. Bu durumda objektif bilgiye ulaşmada eleştirel temellerden faydalanmak pozitivist yaklaşıma göre daha sağlıklı olabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta eleştirel yaklaşımlar hiçbir zaman kesinliğe sahip olmamalarıdır (Clark vd. 1998).

Pozitivizmin eleştirilen bir diğer tarafı bütün çalışmaların tek bir bilimsel yöntemle uygulanabilirliği düşüncesini kabul etmesidir. Bütün disiplinler için fiziksel ilişkileri güvenilirlik ölçütü olarak ele alır. Pozitivistler bilginin doğal olarak tarafsız olduğunu kabul ederler. Bu noktadan hareketle, pozitivist sosyal yaşamı maddeleştirdiği ve onu doğal bir süreç olarak gördüğünü savunmaktadırlar. Eleştirel ekole göre pozitivism bir süreçte etkileyici durumda olanları göz ardı eder ve onları doğal güçlerce belirlenmiş pasif öğeler olarak görür. Bu nedenle eleştirel ekol, bilimin genel yasalarının hiç sorgulanmadan insan eylemine uygulanabileceğini kabul etmez. Bir başka nokta, pozitivist amaçlara yönelik araçların yeterliliğinin değerlendirmekle yetinmesidir. Ancak, amaçları için benzer değerlendirmeye yönelmez. Doğal olarak mevcut sistemi sorgulamaz. Sonuç olarak mevcut düzen maddeleştirilmiş olur ve olgular kesin çizgiler içinde ele alınır. Pozitivizm aktör ve sosyal bilimciyi pasifliğe sürükler (www.felsefe.gen.tr, 05.10.2006). Pozitivist yaklaşımlar sosyal çevredeki gerçeklikleri, modeller veya istatistiksel yöntemlerle incelemeye tabi tutarken, eleştirel yaklaşımlarla subjektif göstergeler arasından sosyal konulara ilişkin pozitif olmayan bilgiler elde edilir. Burada önemli olan, her iki yaklaşım arasında dengeli bir şekilde objektif veri ve objektif olmayan verilerin ayıklanması ve gerçeğe ulaşılmasıdır (Abbott, 1990).

Her iki yaklaşım arasındaki temel bir ayrım da pozitivistin nicel, eleştirel yaklaşımın nitel özellik taşımasıdır (Clark vd. 1998). Nicel araştırmaların, büyük miktarda veriyi toplama, bir odak noktasına sahip olma, araştırmacıya kontrolü elinde tutma olanağı verme, verilerin kolaylıkla karşılaştırılabilmesi gibi üstünlükleri yanında veri toplama aşamasında esneklik sağlamaması, sosyal süreçleri anlamada zayıf kalması ve insanların sosyal olgulara verdiği anlamları ortaya çıkarmaması gibi zayıf yönleri de vardır. Bu konuda pozitivist tümdengelimci yaklaşıma ve nicel araştırmalar yöneltilen eleştirilerin temel dayanağı, sosyal olguların insan davranışlarının bir sonucu olması, bu nedenle insanlar ve davranışları üzerine yapılan araştırmaların pozitivistlere dayalı (kural koyucu, katı) araştırma teknikleriyle yapılmasının uygun olmaması yönündedir. Öte yandan, araştırmacının insani yönü de göz önünde bulundurulduğunda, araştırma konusundaki kararları dahi alırken, araştırmacının yansız, objektif davranabilmesinin olanaklı olmadığını savunanlar vardır (Akgül, 2004)

Gerçek Olan Nedir?

Gerçekçilik (realizm), varlığın, insan bilincinden hür ve objektif olarak var olduğunu ileri süren akımdır. Gerçeklik, ilişkilerin nesnel maddi yapısından oluşur. Bu yapı doğrudan gözlemlenir değildir. Gözlemlendiğimiz şeyler aslında altta yatan maddi ilişkiler yapısı ile açıklanmalıdır (Ozan, 2006).

Felsefi anlamda iki tür gerçeklikten söz edilebilir. Bunlardan biri "şey"lerin yapısına, öbürü ise "şey"lere ilişkindir. Birincisinde zihinden bağımsız bir özün varlığı, ikincisinde ise zihinden bağımsız somut, görülmediğinde bile temel özelliklerini koruyan deney nesnelinin varlığı kabul edilir. Gerçekçi yaklaşıma göre bilinçten bağımsız bir dünya vardır. Ağaçlar, toprak ve kayalar var eden insan bilinci değildir. Çünkü onlar insanlar varılmadan çok önceleri de vardılar (www.dogakoleji.com, 09.10.2006).

Eleştirel gerçeklik ise, 1980'lerin başında ortaya çıkan ve özellikle coğrafya ile sosyal bilimler alanında yaygınlaşan bir yaklaşımdır. Bu akımın en önemli temsilcisi Roy Bhaskar'dır. Eleştirel gerçekçilik, algımız ve gözlemimiz dışında bir gerçeklik olduğunu kabul eder. Gerçeklik, ilişkilerin nesnel maddi yapısından oluşur. Bu yapı doğrudan gözlemlenir değildir. Gözlemlendiğimiz şeyler aslında altta yatan maddi ilişkiler yapısı ile açıklanmalıdır (Ashworth vd. 1990). Yaklaşımın temel özellikleri arasında, bilgiden bağımsız bir dünyanın varlığının kabul edilmesi, buna ilişkin bilginin yanlışlanabilir nitelikte olması, dünyada zorunluluğun mevcut olması ve doğal veya sosyal nesnelin zorunlu olarak nedensel güçlere veya eylem yollarına sahip olmaları ve bu yapıların düzenli olaylar zincirine neden olmadıklarında da var olabilecekleri varsayımları yer almaktadır (Ozan, 2006).

Sosyal ve doğal gerçekliği gerçek kendilikler ve onların ilişkileri oluştururlar. Sosyal gerçeklik, içinde her bir sosyal olayın, sosyal aktörlerin meydana getirdiği bilişsel kaynakların ürünü olduğu; sosyal düzenlemelerin maddi ancak gözlenemeyen ilişkiler yapılarının ürünü

olduğu bir dünyadır (Blaikie,1993). Pozitivist anlayışta ise gerçeklik birbirinden ayrı, gözlemlenebilir olaylardan oluşur. Pozitivizm, gözlenemeyen kendilikleri, yapıları ve nedensel güçleri göz ardı eden tutumuyla eksik olarak kabul edilirken, eleştirel gerçeklik gözlenebilen veya gözlenemeyen olayları, yapıları açıklaması ve anlaşılabilir hale getirmesi açıktır. Gerçeğin gücü nedir? Bir şeye inananların sayısı mı? İnandırma gücü mü?

Yapılan çalışmalara bakıldığında bu sorgulamadan uzak, tartışma yapmaktan kaçınan bir tarzın geliştiği kolaylıkla görülmektedir. Özellikle çalışmalarda her gerekçenin ispatı olarak sayılara başvurma eğilimi (nicelik kassamlığını kabul etme), araştırmalarda çoğu kez gerçek araştırma probleminin önüne geçmektedir. Göz ardı edilen bir diğer önemli nokta da sayıların her nicelikte daima sayısal anlamlarının dışında nitel anlamlarının da bulunduğu farkına varılmaması veya bunun göz ardı edilmesidir. Zira her sayısal çoğalma yalnızca sayılarla ilgili değildir. Nicelik artışı belirli bir noktadan sonra nitelikteki değişmeyi de beraberinde getirir. Buna en güzel örnek bir dokuda oluşan kanserdir. Kanser, kontrolsüz hücre bölünmesi olduğu için sayısal artışın nitelikteki değişime etkide bulunan en kritik modelini oluşturmaktadır. Bir noktadan sonra dokuda meydana gelen ve kontrol edilemeyen hücre sayısındaki artış beraberinde o dokunun görevini yerine getirememesi sonucunu ortaya çıkarır. Bu örnekte tamamiyle açıktır ki, sayıları her zaman yalnızca sayı olarak algılamak aldatıcı olabilir. Ancak, aldanmak isteyen aldanır. Tefvik Fikret'in oğluna yazdığı mektupta belirttiği gibi: "Ebedi bir şifadır aldanmak".

Araştırmacı "gerçeği" arayan kişidir. Peki, "gerçek" nasıl yakalanır veya yakalanabilir mi? Araştırmacı peşinen "gerçeğin" durağan olmadığını kabul etmelidir. Gerçek hareketlidir, çünkü canlıdır. Alanı, eğitimi, yargıları ve inançları ne olursa olsun bütün arayan insanlarda olması gerektir gerçeği bulma arzusu. Belki beyhude bir çaba gibi görünebilir önceleri veya anlamsız bir çaba. Oysa ki, bu arayış bütün bilimin dallarının temeli olan merak duymanın akıbetidir. Kemal Tahir belki bu çabayı en güzel özetleyen yazarlardan biridir: "Gerçek kendisini zor teslim eder, çünkü canlıdır, değişkendir. Canlı ve değişken olduğu için de bir kere teslim alınınca sürgit elimizde kalmaz. Bu sebeple, gerçekle girişilecek savaşın sonu yoktur. Bu savaşın zaferi sürekliliğindedir". Araştırmacı, düşünen çok tartışan olmalıdır. Tartışan ve belki "mağlup" olan. Cemil Meriç'in günlüklerinde bahsettiği gibi tartışmada iki taraf gerçeği birlikte arar ve karşdakine göremeyeceğini gösterdiği için bir galibiyettir.

Önceleri evrenin sayılardan oluştuğu inancıyla şekillenen tanrıyı sayıda arama, pagan inanışların da desteğiyle tanrının buyruklarından sayısal formüller çıkarır ve geleceği tahmin eder hale gelmiştir. Kabala inancına göre tanrı dünyayı 10 sayıyı kullanarak yaratmıştır, Araplar da ebceci sayı sistemini kullanarak kehanetlerde bulunmuşlardır. Arap ve İbrani uygulamaların dışında Roma harf düzeninde her harfin sayısal bir anlamı ve karşılığının olması, o dönemde sayıların günlük yaşantı üzerindeki etkileri hakkında ipuçları vermektedir. Günümüzde bu inanç yok olmamakla birlikte sadece hedef değiştirmiş gibi görünmektedir. Sayılar bazı alanlarda kendilerinin ifade ettiklerinden bile değerli hale gelmiştir. Bilim dünyasında bunun etkilerine açıkça rastlanmaktadır.

Turizm araştırmalarına genel bir çerçevede baktığımızda özellikle son yıllarda sayılarla çok fazla ilgilenen, sayıların üzerine çok eğilen, sayıları araştırma amacından, sürecinden,

yönteminden ve sonuçlarından daha fazla vurgulayan çalışmalara rastlamaktayız. Bunun bir nedeni olarak sayısal tabanlı ve bilgisayar destekli istatistik programlarının kullanılmaya başlaması gösterilebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki esas mesele sayıların kendileri değil işaret ettikleridir. Gerçeği görmek için ele değil elin işaret ettiğine bakılmalıdır. Burada işaret edilen olgu, sayıların ardındaki niteliksel kavramlardır.

Bir uzak doğu masasında hükümdarın bütçe defterini tutan iki kardeşten bahsedilir. Aylarca hesap kitap işleri içinde boğulan iki kardeş önce sayıdan başka bir şey düşünemez hale gelir. Aradan bir süre daha geçtikten sonra onlar için her şey artık sayı olmuştur. Onlar saymalarına gerek kalmadan bir avuç pirincin kaç tane olduğunu ve deniz kenarında bulunan kumsaldaki kumların sayısını bile bilmektedir. Ancak onlar ne piring tanelerini ne de kumları görebilmektedirler. Gördükleri yalnızca sayılardır.

Sonuç: Varlık Üzerine

Bir şeyin varlığını sorgulamanın yöntemi nedir veya ne olmalıdır? Siyahın varlığını siyahta aramak perspektif hatası yapmaya yol açmaz mı? Bu sorulara cevap aramadan önce belki de yapılması gereken tartışma yine varlığın algılanması konusunda olmalıdır. Bir araştırma sürecinde, araştırma problemiyle ilgili yazından aktarmalarının, kullanılan yöntemin önyargıları ve araştırmacının peşin hükümleri ile birleştiğinde, sonuçta ortaya çıkanın esasında ilk başta ele alınanla farklı olduğuna çoğu kez şahit olmuşuzdur. Bunun nedeni olarak bilimsel katkı sağlama (contribution) gösterilebilir. Ancak, bu da bir göz ardı etme değil midir? Belki de düşünülmesi gereken bulunanın aranan şey olup olmadığıdır. Arşimet'in zihnini kurcalayan problemin çözümüyle aramadığı bir zamanda karşılaşması bunun gerekçesi olarak sunulamaz. Çünkü, elde edilenin aranana onaylatılması ile aranana farklı bir zeminde rastlanması aynı şey değildir.

Varlığın nerede aranması gerektiği açmazı üzerindeki akıl yürütmeyi biraz daha derinleştirirsek, birbirine zıt kabul edilen varlıkların birbirinin onaylayıcısı olduğu hipotezine ulaşmak mümkün olabilir. Günlük hayatın akışı içinde farkına varmadan yaptığımız uygulamaların yöntemi bazen araştırma tasarımlarımızdan daha sağlam olabilmektedir. Örnek olarak müşteri doyumunu ölçmek isteyen araştırmacı, sorularını sürekli doyum üzerine soruyorsa burada ölçtüğü gerçekten doyum düzeyi midir? Doyum kavramı nerede başlar, nerede biter veya nasıl şekillenir? Doyumsuzluğu sorgulamadan doyum öğrenilebilir mi? Siyah ve beyaz renklerden oluşan bir yüzey üzerinde siyah bir nokta aradığımızı varsayalım. Bunu hangi tarafta ararız? Siyah tarafta mı yoksa beyaz tarafta mı? Eğer siyah tarafta ararsak, hiçbir farklılık göremeyiz, çünkü siyah üzerinde siyahı ayırt etmeye çalışmak yalnızca zaman kaybetmekten ibarettir. Ancak, beyaz tarafta en küçük bir leke bile kolaylıkla gözümüze çarpar. Başka bir örnekte olduğu gibi beyaz olan pirincin içinden siyah taşlar kolaylıkla seçilebilir.

Varlığın zıt bir varlıkta aranması gerektiği varsayımı nitel bakış açısıyla geliştirilen araştırmalarda çok kritik bir nokta oluşturur. Çünkü, pozitivist metodoloji karşısında tamamen aykırı gerekçelere dayanmaktadır. Ancak sosyal bilimler gibi konusu insan olan bir alanda pozitivist ekolün karşı kampında yer almak her zaman olumsuz sonuç vermez. Kaldı ki, böyle yapmakla pozitivism tamamen reddediliyor veya her pozitivist araştırma örneği önceden yadsınıyor hükmüne varmak yanlış olur. Yine siyah nokta örneğine geri dönersek, siyah zeminde

siyahın tonlarının daha ayırt edici olarak yer alması da kaçınılmazdır. Yani siyahın tonları siyah zeminde daha net olarak seçilir. Bu durumda akıl yürütme yine başa döner. Esas ideal ne aranacağını, nerede aranacağını ve nasıl aranacağını belirlemektedir. Bu konuda perspektif belirlenmeli, araştırma içinde ele alış biçimi hatası yapılması böylelikle önlenmelidir.

Araştırmacı, arayan olmalıdır. Arayan ama belki de aradığına hiçbir zaman erişemeyen. Belki erişememelidir de. Sosyal bilimlerde araştırmacı, sürekli değişen "doğru"nun peşinde koşan ve bunun için felsefeyi kullanan olmalıdır. Araştırmacı için felsefe bulmanın yolu değil, sürekli aramanın yolu olmalıdır.

Araştırmacının bilgi ve tecrübe donanımının araştırma sürecine -ve bu sayede araştırmanın kendisine- olan etkisi üzerinde düşünülecek olursa, bunun belki de her şeyden çok araştırmacının kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığına kolaylıkla tanıklık ederiz. Sözü geçen donanımın yoğunluğu doğrusal bir seyir izlemese bile araştırmacıyı cesaret-ürkme ikileminde bırakabilir. "Mutlak" bilginin kesinliğine dair olan inanç ve peşin hüküm pozitivist metodolojinin doğrulanabilirlik veya Popper'ın yanlışlanabilirlik prensibi ile yakından ilgilidir. Bu sayede doğrulanmayan veya yanlışlanamayan "kabul" edilir. Ancak, kabul edilen bir ilizyondan ibaretse?

Araştırmacının, araştırma konusuna ve yöntemine ilişkin bir akıl yürütme ile "araştırmacı kararsızlığından" söz edilebilir. Araştırmacı kararsızlığının nedeni çoğu kez bilinçtir. Araştırma konusuna ilişkin karşılaştırmalı kuramsal bilgi birikiminin güçlü olduğu araştırmacı konuya daha temkinli yaklaşacaktır. Bu yaklaşımda gösterilen dikkatin ana nedeni bilgidir. Bilinç sahibi araştırmacı rastgele teori oluşturamaz, felsefesini bilgisine göre dizayn eder. Bir araştırmanın oluşumunda ortaya çıkan bu içsel etmenlerin varlığı üzerine belki de en güzel sözü Shakespeare Hamlet adlı tragedyasında dile getirmektedir: "Bilinç ödlekleştirir".

Araştırmacı sadece aradığını "bulan" değildir. Kişiyi araştırmacı yapan, ilerlettiği çalışmanın sonunda sorusuna aldığı cevaptan çok, aradığına cevap bulmanın yarattığı tutkuyu tadabilme arzusudur. Bu böyle olmalıdır.

Kaynakça

Abbott, A. (1990). "Positivism and interpretatiton in sociology: lessons for sociologist from

the history of stress research", *Sociological Forum*, 5 (3), 435 – 458.

Akgül, O. (2004). "Tümdengelim ve Tümevarım Yaklaşımları ve Uygulamaları". *Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi*. 137-142

Ashworth, C. Vd. (1990). *The Strucuture of Social Theory*, Londra: Macmillan.

Blaikie, N. (1993). *Approaches to Social Inquiry*, New York: Harvester.

Clark, M. A., Riley, M. J., Wilkie, E. ve Wood, R. C. (1998). *Researching and Writing Dissertations in Hospitality and Tourism*, International Thomson Business Press, 1. Baskı,

İngiltere – USA.

Erdoğan, İrfan., (2003) Pozitivist Metodoloji Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum. Ankara:ERK.

Günay, M. (2004). *Metinlerle Felsefeye Giriş*, Karahan Yayınları, Birinci Basım. (<http://www.mevsimsiz.com/yazi.asp?id=3670> 01.10.2006 adresinden alınmıştır).

Lundberg, G. A. (1939). "Contemporary positivism in sociology", *American Sociology Review*, Vol: 4, No: 1; 42 – 55.

Keat,R ve J, Urry. (1994). *Bilim Olarak Sosyal Teori*. İmge Yayınları

Kuş, E. (2003). *Nitel-Nitel araştırma Teknikleri*. Anı Yayıncılık: Ankara.

Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ertem Matbaası.

Neyhouse, T. J. (2002). *Positivism in Criminological Thought: A Study in History and Use of Ideas*, LFB Scholarly Publishing, A.B.D..

Ozan, D., E. Sosyal Bilimlerde Gerçekçi-İlişkisel Yaklaşımın Ana Hatları (<httppraksis.orgfiles003Ozan.pdf#search=%22ele%C5%9Ftirel%20ger%C3%A7ek%C3%A7i%20yakla%C5%9F%C4%B1m%22>, 09.10.2006 adresinden alınmıştır.)

Sunata,U. (<http://www.delidumrul.com/sb/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=23>, 05.10.2006 adresinden alınmıştır.)

<http://www.akademikkariyer.net/archive.asp?caid=214&aid=156> (09.10.2006)

http://www.dogakoleji.com/Dogaloji/menu.asp?bolum=icerik&icerik_id=186 (09.10.206)

<http://www.felsefe.gen.tr/elestirelsosyoloji.asp> (05.10.2006)

<http://www.merih.net/rhp/positivism.htm> (01.10.2006)

<http://www.merih.net/rhp/positivism.htm> (01.10.2006)

^[i] Burada ifade edilen tüm görüşler öğrenimi devam eden akademisyen gözlemini yansıtmakta olup, katı bir kural dizini niteliğinde algılanmamalıdır. Gelecekte bu yaklaşımın daha da genişletilmesi veya daraltılması meşrudur.

^[ii] Burada araştırmacı adayının, birikmiş ve geleneksel bilgiyi değişik yollarla edinmesi kadar, araştırma sürecinin de öğretebileceklerine açık olması, fark edebilmesi, dönüştürebilmesi, kendisini yenileyebilmesi de önemli yer tutmaktadır. Ancak, denemeler yoluyla yerleşmiş bilgi ve yaklaşımları eleştirmeden, ikna olmadan kabul etmek araştırmacı adayın ilk yanıtlarından biri, sonraki

yanlışlarının da yaratıcısı olabilecektir. Genellikle alışmalar, orijinal çalışmaya atıfta bulunmak yerine orijinalin tevlerine atfedilmektedirler. Bu tür uygulamalar, "esas" teori yerine "yan" teorilerin ürünleri olarak ortaya çıkmaktadır.

^[iii] Eleştirel kuram, Marksist teorinin durumundan, özellikle bu kuramın ekonomik determinizme eğiliminden rahatsız olan bir grup Alman yeni Marksistlerin rndr. Frankfurt Okulu ismini, Almanya'da 1923'te kurulmuş olan Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nden almaktadır. Okul Frankfurt'ta 23 şubat 1923'te resmi olarak kurulmuştur. yeleri bu resmi kuruluştan önce de aktiftirler. 1930'larda Nazilerin iktidara gelmesiyle birlikte,çoğu önde gelen yeleri Amerika'ya göç ederek bilimsel çalışmalarına orda devam etmişlerdir.Bu faaliyetlerini Kolombiya niversitesi'yle işbirliği içinde olan bir enstitüde sürdürmüşlerdir.İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eleştirel kuramcılardan bazıları Almanya'ya geri dönmüşlerdir. Diğerleri ise Birleşik Devletler'de kalmışlardır. Eleştirel kuram bugün Frankfurt Okulu'nun sınırları dışına taşmıştır (www.felsefe.gen.tr, 05.10.2006).